

University of Groningen

The Early Roman Expansion into Italy

Pelgrom, Jeremia

Published in:
 Tijdschrift voor Mediterrane Archeologie

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
 Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
 2021

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):
 Pelgrom, J. (2021). The Early Roman Expansion into Italy: Elite Negotiation and Family Agendas. *Tijdschrift voor Mediterrane Archeologie*, 33(65), 42-43.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Colofon

TMA 65, 2021
33ste jaargang
Prijs los nummer: €12,-

Het *Tijdschrift voor Mediterrane Archeologie* is een onafhankelijk tijdschrift dat aandacht besteedt aan actueel archeologisch onderzoek in de mediterrane wereld, in het bijzonder verricht vanuit Nederland en België. Bijdragen van lezers kunnen al dan niet verkort door de redactie worden geplaatst.

TMA verschijnt twee keer per jaar. Opgave kan schriftelijk of via onze website. Een abonnement kost €20,-. Studenten betalen €15,- (onder vermelding van studentnummer). Het abonnement loopt van 1 januari tot en met 31 december en wordt automatisch verlengd, tenzij een maand van tevoren schriftelijk is opgezegd.

Adres:
Tijdschrift voor Mediterrane Archeologie
Poststraat 6
9712 ER Groningen

Bankgegevens:
Stichting ter Ondersteuning Oudheidkundig Onderzoek
IBAN: NL14INGB0005859344
BIC: INGBNL2A

KvK: 41014777

TMA online:
– tijdschrift@mediterrane-archeologie.nl
– mediterrane-archeologie.nl
– rug.academia.edu/TMATijdschriftvoorMediterraneArcheologie
– facebook.com/mediterranearcheologie

Redactie:
Remco Bronkhorst, Sjoukje Kamphorst, Rian Lenting, Fardau Mulder, Yannick de Raaff, Sandra de Regt, Iris Rom, Tanya Sieiro van der Beek, Caroline van Toor (hoofdredacteur), Robin van Vliet, Marcello de Vos, Renée de Vries.

Proofreader English papers: Annette Hansen

Adviesraad:
Prof. dr. P.A.J. Attema (RUG)
Prof. dr. G.J.M.L. Burgers (VU)
Prof. dr. R.F. Docter (UGent)
Prof. dr. E.M. Moormann (RU)
Prof. dr. J. Poblome (KULeuven)
Dr. W.D.J. van de Put (NIA)
Dr. T.D. Stek (KNIR)
Prof. dr. M.J. Versluys (UL)
Dr. G.J.M. van Wijngaarden (UvA)

Ontwerp omslag: Marcello de Vos
Opmaak binnenwerk: Hannie Steegstra

TMA komt tot stand in samenwerking met Barkhuis Publishing, Eelde

ISSN 0922-3312
81999/SOOO

Inhoudsopgave

Artikelen

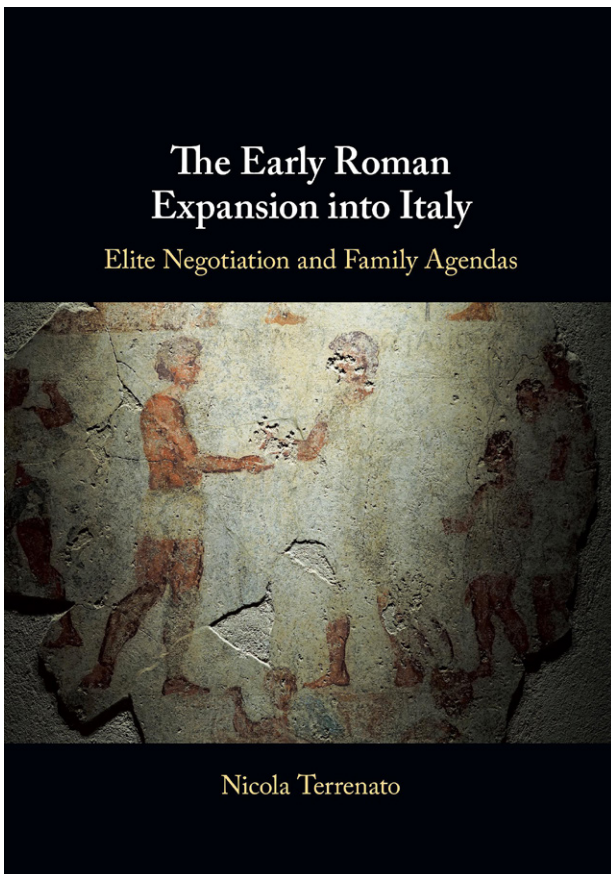
- The 'moving' taskscape of the Late Bronze Age Argive Plain
Ann Brysbaert 1
- Satricum vanuit het perspectief van destructie:
ontwikkeling en onderhoud van een vroeg-stedelijk centrum
Remco Bronkhorst & Marcello de Vos 10
- Een heuvel van goud in Afghanistan.
Tillya Tepe, de Strijdersgesp en globalisering in de Oudheid
Merlijn Veltman 18
- Gestempeld en goedgekeurd?
Nieuwe inzichten in een ongekende dakpanstempelgroep gevonden
in het Laat-Romeinse castellum van Oudenburg (België)
Tim Clerbaut & Sofie Vanhoutte 27
- ### Recensies
- Double book review:
– The Villages of the Fayyum: A Thirteenth-Century Register of Rural, Islamic Egypt
– Rural Economy and Tribal Society in Islamic Egypt. A Study of al-Nābulusi's Villages of the Fayyum
Annette M. Hansen & Frits Heinrich 36
- The Early Roman Expansion into Italy:
Elite Negotiation and Family Agendas
Jeremia Pelgrom 42
- Greek Colonization in Local Contexts.
Case Studies in Colonial Interactions
Peter Attema 44
- Nicator: Seleucus I and his Empire
Tom Britton 47

Vervolg recensies

- Ascending and Descending the Acropolis:
Movement in Athenian Religion
Janric van Rookhuijzen 49
- Death in Late Bronze Age Greece. Variations on a Theme
Yannick de Raaff 51
- The Origins of the Roman Economy. From the Iron Age
to the Early Republic in a Mediterranean Perspective
Remco Bronkhorst 54

Introducties op lopend onderzoek

- Hala Sultan Tekke Survey Project:
reconstructing human-environment interactions in
Southeast Cyprus
Ralf Vandam, Jan Coenaerts & Karin Nys 57
- Into the Wild:
Hunting in Late Bronze Age Mainland Greece
Massimiliano Carbonari 58
- Changing use, changing needs? The use of amulets
from the first century BC to the early Christian world
Patricia Kret 59
- Crossing dimensions:
experiencing death in Punic Sardinia (Italy)
Sara Mura 60

The Early Roman Expansion into Italy: Elite Negotiation and Family Agendas

Nicola Terrenato

Cambridge University Press, Cambridge, 2019.
ISBN 9781108422673, \$99,99.

De zoektocht naar het geheim van het succes van het Romeinse imperialisme is al zo oud als de Romeinse geschiedschrijving en grote geesten zoals Polybius, Machiavelli en Mommsen hebben pogingen gedaan om dit vraagstuk te beantwoorden. Met zijn nieuwe boek mengt Nicola Terrenato zich moedig in dit debat en slaagt hij er bovendien in om een verfrissend perspectief op deze oude kwestie te presenteren. De centrale these van zijn werk is dat het Romeinse imperium in belangrijke mate het resultaat is van wat hij zelf “a grand bargain between elites across the peninsula” noemt (p. xv). De Romeinse expansie in Italië is in zijn visie in belangrijke mate het resultaat van een langdurig proces van eliteonderhandelingen die hoofdzakelijk gericht waren op het verwezenlijken van ambities en belangen van de eigen verwantschapsgroep.

Het eerste hoofdstuk bespreekt de historiografie van het Romeinse imperialisme vanaf de Oudheid tot het heden. Dit hoofdstuk vormt de legitimatie van Terrenato's eigen aanpak. Hij laat zien dat het denken over het Romeinse imperialisme een lange geschiedenis heeft en vooral wordt gedomineerd door een dynamiek tussen

bewonderaars, die lessen uit dit glorieuze verleden proberen te trekken, en tegenstanders, die het destructieve karakter en de decadentie ervan benadrukken. Wat volgens Terrenato vooral opvalt, is dat de bredere context waarin de Romeinse expansie in Italië plaatsvond, onderbelicht is gebleven en dat vooral de rol en intenties van niet-Romeinse actoren en van niet-statelijke machtsstructuren nauwelijks zijn onderzocht.

Terrenato vult die lacunes door in hoofdstuk 2 de geschiedenis van de Romeinse samenleving te plaatsen in een Italische context. Hij laat zien dat de sociale evolutie van Rome in de eerste helft van het eerste millennium voor Christus niet uniek was, maar past binnen bredere ontwikkelingen van urbanisatie en elite- en staatsvorming in Centraal en Zuid-Italië. Een cruciale ontwikkeling in deze periode is de bloei van elitenetwerken die stedelijke en etnische grenzen overstijgen. De hoge mobiliteit van, en intensieve contacten tussen Italische elitegroeperingen zijn fundamenteel voor zijn verdere betoog waarin hij laat zien dat de Romeinse expansie in Italië in hoge mate bepaald en gefaciliteerd werd door diezelfde netwerken.

Ook in de periode waarin sterke territoriale staten zoals Rome, maar ook Syracuse, Carthago, Marseille en Tarquinia het westelijke Middellandse Zeegebied domineerden (vijfde tot derde eeuw voor Christus), blijven elitenetwerken cruciaal. De analyse van de sociale en politieke structuur van deze staten (hoofdstuk 3) laat zien dat deze imperiale machten geen homogene eenheden waren, maar geleid werden door verschillende concurrerende families die allianties aangingen met elitegroeperingen uit andere steden in de hoop daarmee de interne machtsstrijd te kunnen beslissen. De comparatieve analyse van Terrenato toont ook aan dat Rome niet de enige samenleving was die een fundamentele koerswijziging, gericht op territoriale expansie, inzette in deze periode. Dit was een breder, mediterrane fenomeen dat doorgaans verbonden wordt met de opkomst van de middenklasse die behoefte had aan land. De machtsstrijd die volgde moet in zijn visie echter niet opgevat worden als een conflict tussen staten, maar als een aristocratische reactie op de nieuwe sociaaleconomische werkelijkheid waarin landbezit steeds belangrijker werd. Elitegroeperingen gebruikten statelijke structuren, oorlogsvoering en bondgenootschappen om de eigen machtsposities te bestendigen of uit te breiden. De schaal van oorlogsvoering en conflict in deze periode dwong elites tot coalitievorming buiten de grenzen van de eigen staat, waardoor ook kleinere spelers invloed konden uitoefenen in de internationale politiek.

In de rest van het boek (hoofdstukken 4-6) probeert Terrenato de vraag te beantwoorden waarom de Romeinen uiteindelijk deze internationale machtsstrijd wonnen. Hoewel in zijn visie de verschillende machtscentra vergelijkbaar georganiseerd waren, was Rome buitengewoon succesvol in het diplomatieke spel van

alliantievorming. Terrenato betoogt dat de Romeinse expansie in belangrijke mate het resultaat was van bondgenootschappen en slechts in beperkte mate van militaire successen en geweld (hoofdstuk 4). Militaire campagnes waren in deze wereld eerder gericht op het verwerven van buit en in veel mindere mate op het annexeren van andere gemeenschappen. Dat laatste gebeurde volgens Terrenato vooral door onderhandeling en alliantievorming. Doordat 'Rome' de belangen van de landadel beter behartigde dan de andere machtscentra in het Middellandse Zeegebied, en ook door het relatief open karakter van het Romeinse burgerschap, kozen veel Italische elitegroepen van gemeenschappen die zelf geen aanspraak konden maken op de hegemonie voor een alliantie met de Romeinen.

In hoofdstuk 5 wordt dit mechanisme van expansie via onderhandeling in meer detail en aan de hand van voorbeelden uitgewerkt. Terrenato laat zien hoe individuen en verschillende groeperingen de Romeinse staat gebruikten om eigen doelen te verwezenlijken. Het interessante is vooral dat dit ook gold voor Italische aristocraten, die op die manier onderdeel werden van de Romeins-Imperiale organisatie. Rome transformeerde daardoor geleidelijk van een Latiale stadstaat in een neutrale arena voor Italisch-aristocratisch factionalisme. De Romeinse expansie in Italië is in die visie dus grotendeels het resultaat van het toenemende aantal elitegroeperingen dat aan dat machtsspel deelnam. Een consequentie van deze expansieformule was ook dat de status quo in de geannexeerde gebieden grotendeels gehandhaafd bleef en dat de impact op sociaal en cultureel gebied beperkt was (hoofdstuk 6). Omdat de elites van de 'overwonnen' gebieden ook onderdeel waren van het Romeins imperiale project, konden zij vaak gunstige voorwaarden afdwingen en mee profiteren van kolonisatieprogramma's en andere grootschalige infrastructurele projecten. Dat betekent overigens niet dat er geen structurele veranderingen plaatsvonden op economisch, sociaal en cultureel gebied in Italië in de tweede helft van het eerste millennium voor Christus. Deze veranderingen zijn volgens Terrenato echter niet rechtstreeks het resultaat van het Romeinse imperialisme. De relatie is eerder omgekeerd: de Italische eenwording kan verklaard worden als het antwoord van de Italische aristocratie op een sterk veranderde economische en geopolitieke situatie.

De *Grand Bargain*-these die Terrenato in zijn boek uitwerkt is zonder twijfel een verrijking van het debat over de expansie van Rome in Italië en voor het Romaniseringsdebat in het algemeen. Hoewel Terrenato verschillende elementen van zijn betoog al in eerdere publicaties heeft uitgewerkt, waarvan sommige zelfs al 20 jaar geleden zijn verschenen, is de meerwaarde van dit boek de magistrale wijze waarop Terrenato verschillende oudere ideeën uitwerkt, met elkaar in verband brengt en aanvult met veel nieuw materiaal en ideeën. Wat betreft dat laatste punt, vallen vooral het comparatieve element

(de vergelijkende analyse met andere machtscentra in de westelijke mediterraneë) en de historiografische inleiding op. Ook de sterk interdisciplinaire benadering, waarin historisch en archeologisch materiaal wordt gecombineerd, onderscheidt dit boek van veel voorgangers. Natuurlijk zal er ook veel kritiek zijn op verschillende detailkwesaties en ook op de hoofdthese van dit werk. Dit is niet de plaats om daarop vooruit te lopen, maar het valt te verwachten dat de relatief positieve interpretatie van de effecten van de Romeinse expansie in Italië op weerstand zullen stuiten in postkoloniale kringen die vooral wijzen op het extreem destructieve karakter van het Romeinse imperialisme.¹ Datzelfde geldt voor zijn sterk op de elite gerichte onderzoeksfocus.

Met dit boek is het laatste woord in deze eeuwenoude kwestie dus nog niet geschreven, maar is er een krachtig scenario uitgewerkt dat het discours de komende tijd zal beheersen. Van belang daarbij is wel op te merken dat Terrenato verschillende onderzoekstradities nauwelijks tot geen aandacht schenkt, waardoor er soms de verkeerde indruk kan ontstaan dat bepaalde interpretaties en perspectieven geheel nieuw zijn. Het valt bijvoorbeeld op dat Terrenato nauwelijks ingaat op de eeuwenoude discussie, met name onder rechtshistorici, over de aard en de rol van de *gens* in de Romeinse samenleving. Het werk van Giuseppe Luzzatto bijvoorbeeld wordt niet besproken, terwijl hij het idee dat de stadstaat Rome gezien moet worden als een neutrale arena voor clancompetentie in detail heeft uitgewerkt.² Ook is het idee dat imperialisme begrepen moet worden vanuit sociale structuren, tradities en netwerken niet geheel nieuw, maar past in een bredere sociaal-constructivistische visie op internationale betrekkingen die vanaf de jaren negentig populair werd als reactie op het *Realpolitik* paradigma dat daarvoor dominant was. Kortom, het debat dat dit boek ongetwijfeld uitlokt zal zeker ook baat hebben bij een diepere historiografische inkadering van theorievorming over de imperiale strategie, de sociaal-politieke evolutie van de Romeinse samenleving en de relatie met de andere Italische gemeenschappen.

Jeremia Pelgrom

Eindnoten

- 1 Voor een recente bijdrage zie bijvoorbeeld: Fernández-Götz, M., Maschek, D. & Roymans, N. 2020, "The dark side of the Empire: Roman expansionism between object agency and predatory regime", *Antiquity*, vol. 94, pp. 1630-1639.
- 2 Luzzatto, G.I. 1948, *Le organizzazioni preciviche e lo stato*, Università Degli Studi, Modena; Luzzatto, G.I. 1951, *Rilievi critici in tema di organizzazioni preciviche*, Giuffrè, Milaan; Luzzatto, G.I. 1962, "Il passaggio dall'ordinamento gentilizio alla monarchia in Roma e l'influenza dell'ordinamento delle 'gentes' nella costituzioneromana durante la monarchia e la prima repubblica" in *Atti del convegno internazionale sul tema: dalla tribù allo stato*, pp. 193-234.